

Berachot Sources 4

שולחן ערוך אורח חיים הלכות בית הכנסת סימן קנו סעיף א

(א) אח"כ (א) ילך (א) לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה * סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירו ע"ד קונו; ומ"מ לא (ב) יעשה * מלאכתו (ב) עיקר, (א) אלא (ב) עראי, ותורתו קבע, וזה יתקיים (א) בידו;

באור הלכה סימן קנו

סעיף א

* סופה בטלה וגוררת עון - כתבו הספרים שזהו נאמר לכלל העולם שאין כולם יכולים לזכות לעלות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה אבל אנשים יחידים יוכל להמצא בכל עת באופן זה [וזהו שאמרו בברכות ל"ו ע"ב הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן ר"ל דוקא הרבה] והקב"ה בודאי ימציא להם פרנסתם וכעין זה כתב הרמב"ם פי"ג מהלכות שמיטין ויובלות ולא שבט לוי בלבד וכו' עי"ש ובפרט אם כבר נמצאו אנשים שרוצים להספיק לו צרכיו כדי שיעסוק בתורה בודאי לא שייך זה ויששכר זבלון יוכיח:

אור שמח הלכות תלמוד תורה פרק א

הלכה ב

א"כ למה נצטווה על בנו כו', להקדים כו', וחייב לשכור מלמד לבנו, ואינו חייב כו' אלא בחנם. כאן צריך להיות ציון הלכה ג'. ולדעתי יתכן, דפרשה ראשונה בלשון יחיד נאמרה, שהצבור חייבים ללמד בשכר לבני חבריהם, ולכן כל קהל מחוייב לקבוע תלמוד תורה בשכר לשכור מלמדים, שכשמדבר אל כלליות האומה מדבר בלשון יחיד, משום שהקהל מחוייבים לזה מן התורה, ולכן הפליגו בעונש כל עיר שאין תלמוד תורה (שבת קיט, ב) שמחרימין כו', ולא מתקנת יהושע בן גמלא לבד, כן נראה. אעתיק מה שכתבתי בחידושי זה כביר.

ביומא דף י"ט ע"ב, השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר (דברים ו, ז) ודברת בם, והנה נראה דרבא אזיל אם קריאת שמע דרבנן, ומוקי ודברת בם לדברי תורה (ברכות יג, ב), אבל למאי דקי"ל דעל ק"ש קאי אין שייך זה לדרוש בם ולא בדברים בטלים, ונראה לי לבאר, דבאמת כל המצוות המה שווים לפחות שבפחותים ולמשה רבינו ע"ה, דתורה אחת יהיה לכם כתיב (במדבר טו, כט), וחייב המצוה גבול יש לה, כמו נטילת אתרוג בנינוע בעלמא יצא, רק המדקדקים נושאים אותו כל היום וכיו"ב, ולכך לא כתבה התורה מדות רק ברמז, דלמשל מדת הנקמה (יומא כג, א) כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר (כתובות יז, א) ומלך שמחל כו', ולכך אין זה חוק בפרט שווה לכלל הישראלי, רק כל אחד לפי ערכו, רק נקימה דממון זה שווה לכולם, וכן בגאווה וכי"ב, וכן לפני משורת הדין, ובקור חולים וקבורה וכו', והדברים ארוכים בספרי המחקר.

ונמצא מצוות ת"ת אשר בוודאי אם יבקש האדם טרף ומזון בכ"ז אינו נחשב למפריע מצוות ת"ת, ואספת דגניך כתיב (דברים יא, יד), וכן למשל אדם חלוש המזג, וכן כל אחד לפי ההכרחיות שלפי הרגלו, וכן לפי טוהר נפשו של אדם, כי אינו דומה בחיוב ת"ת האיש אשר נפשו מרגשת בשכלה הזך ונקשרה בעבותות אהבה לתלמוד תורה, לאיש אשר כוחות נפשו נרפים ועצלים, לכן איך היה מחוק הבורא לחוק חיוב ת"ת לכל ישראל, ונתן תורת כ"א בידו, ואין לאל יד האנושי ליתן המדה האמיתית לזה, לכן באו חכמים ופירשו לנו גדר מרכזן האמיתי של ת"ת, ק"ש בשחרית, ק"ש בערבית, קים והגית בה יומם ולילה (מנחות צט, ב), כיון שלומד קבלת המצווה ואזהרתה בשחרית ובערבית כבר קיים מצוותה, אולם יתר מזה הוא בכללי המצוות אשר נבדלו ונפרדו בזה כל איש לפי ערכו ומהותו, והיא כמו הסר מן המדות המגונות אשר נפרדו זה מזה, ובוודאי צריך להתעצם בה האדם בכל יכלתו, כי כפלה התורה הרבה פעמים ענין למודה, וצריך האדם להלהיב נפשו לשקוד על דלתותיה, כאשר הרבו לדבר בזה הספרים הקדושים, ולכן אמר (שמות יח, כ) והזהרת אתהם את החוקים ואת התורות, ודבר השווה לכולם והודעת כו' ילכו בה ואת כו' אשר יעשון, שבזה אינו שוה, רק כל אחד לפי מה שהוא אדם.

ולכך אמרו בנדרים דף ח' ע"א הא קמ"ל כיון דאי [בעי] פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית משו"ה חייל שבועה עליה, שזה מה שמחוייב ללמוד בכל כוחו אינו מן החוקים הכוללים סוג הישראלי, ואין זה מצווה פרטית, ולכך חייל שבועה עליה, כמו בשבועה שלא אתכבד בקלון חבירו וכי"ב, ואין נוח לי מה שלמד הר"ן שם מהא דדבר דאתיא מדרשא חייל שבועה עליה, וכמו חצי שיעור, אשר זה פרטי החוקים המצוים ע"ז כל בני ישראל בלי הבדל כלל, והבן ודו"ק. ובזה יבואר לנו עוד דבר נכון, דזה אם יש מצוה לקיים מבטלין ת"ת, כמו לאכול מצה, לנטול לולב, אפילו לרשב"י (עיין ירושלמי שבת (פ"א ה"ב)) וכן לקבוע מזוזה ולעשות ציצית, אבל להכניס עצמו לחיוב, מצוה ת"ת עדיף, דבאמת לימוד

הת"ת שוה לכולם, וכל מצוותיה של תורה אינן שווין לדבר אחד מדבריה, ומ"מ מבטלין למצות אלו, דאילו חוקים כוללים כל עם ישראל בחובה אחת מן משה רבינו ע"ה עד הפחות בעם, ומבטלין אותה לחוקים הכוללים, אבל להכניס עצמו לחיובה בוודאי מצות ת"ת עדיף, דהיא חביבה על הקדוש ברוך הוא ביותר, וז"ב, [ודע דמצוות ת"ת הוא מן קרא דושנתם וכמה פסוקים, דאילו פסוק והגית בו יומם ולילה הוא בדברי קבלה].

ומדברי רבינו נראה דהך דקרא ק"ש שחרית וערבית לאו דווקא ק"ש, רק הגדר הוא קביעת זמן ביום ובלילה, וזה לשונו, ואפילו עני כו' כו' חייב לקבוע זמן ביום ובלילה, שנאמר (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה עכ"ל, ולשמאל פירשה התורה בעצמה גדר החיוב האמיתי המתחייב לכל בלי הבדל, ודברת בם בשכבך ובקומך בד"ת כתיב (ברכות יג, ב), ולענ"ד נראה, דאף למ"ד מצוות אינן צריכין כוונה מ"מ בעי שיהיה יודע בעת קריאתו שמע שזהו דברי תורה ויוצא בה ידי חובת למודה, ולכה"פ מה שלומד דברי תורה צריך לדעת, ולכך אמר רבא מנחות צ"ט ע"ב [אף דסובר מצוות אין צריכות כוונה] מצווה למידענהו לע"ה, שבזה ידעו שלומדים ד"ת, ולענין לצאת בה ידי חובת ת"ת נראה ברור דצריך מן התורה לאמר כל הפרשה של ק"ש [אף דלענין ק"ש סגי בפסוק אחד לדעת רבים, ועיין חינוך] דצריך לאמר חיוב דיני ת"ת ואזהרת למודה, ובפסוק ראשון לא סגי, רק לענין ק"ש דהוא קבלת עול מלכות שמים סגי בפסוק אחד מה"ת.

ובחי' למס' סוכה עמדתו לתמוה לשיטת רש"י (סוכה כה, א ד"ה שלוחי) דהולכי לדבר מצוה ללמוד תורה פטורים מן המצוה מחיוב סוכה, הא אמרו (ירושלמי שבת פ"א ה"ב) מי לא מודה רשב"י דמפסיקין ת"ת לעשות סוכה וליטול לולב, ולית לי' הלומד ע"מ שלא לעשות נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו, ונחה דעתי מדברי הר"י מקורביל בתוס' כתובות דף י"ז ע"א (ד"ה מבטלין) דפי' דשמוש ת"ח גדולה מת"ת, ושמוש פירושו הוא הבנת טעמי המשנה וסברתו הנקרא בשם גמרא, וזה לשון רש"י ברכות מ"ז (ע"ב ד"ה שלא שמש), איזה ע"ה שלא שמש ת"ח, הוא הגמרא התלוי בסברא, שהיו נותנים לדברי משנה טעם, והיו מתאספין ועוסקין יחד, והיא דרך הגמרא כו', והולכין ללמוד תורה, זה שמוש ת"ח.

ומה נעים לפ"ז דברי הירושלמי (שבת פ"א ה"ב) דקאמר רשב"י ורבנן פליגי אם מפסיקין (מי שתורתו אומנתו) לק"ש, דבברכות (ט, ב) תנא (יתר) מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה, מכלל דמעיקרא עדיף, רשב"י כדעתיה דמשנה עדיפא מגמרא, א"כ בזמנה הוה כמשנה, אבל רבנן סברי מקרא כמשנה, א"כ בזמנו עדיף יותר ממשנה, ע"כ. ולפ"ז הא גמרא עדיף טפי, וא"כ ק"ש דמיא לגמרא, ואין מפסיקין, ודו"ק, ובזה יתפרש לן גמרא דמנחות צ"ט ע"ב דר"י משום רשב"י סבר ואסור לאומרן בפני עם הארץ, ורבא סבר מצווה לאומרו, דצ"ע איך יפלוג רבא על תנא, אך לפי"ז ניחא, לפמ"ש בחידושי ליומא (יט, ב), דרבא סבר דצריך כוונה לצאת בה ידי ת"ת עי"ש, וא"כ בהא פליגי, אם נימא דק"ש הוא שינון, א"כ הוה כשאר מצוות, וא"צ כוונה, ולכך רשב"י סבר דק"ש הוא שינון, לכך אסור למודענהו, אבל רבא סבר דמבטלין לק"ש כר"י, וא"כ דמיא לכל הני מצוות, ובזה מקיים ג"כ עלה הך דהגית בה יומם ולילה, וא"כ כיון שמצוה היא בעצמותה לצאת בה ידי חובת מצווה אחרת צריך כוונה, [וכזה כתב הר"ן בר"ש [אולי הכוונה לר"ן בסוף מס' ר"ה בענין אין מעכבין התינוקות עיין שם (המגיה)] ותוספות ברכות (יב, א ד"ה לא) גבי נתכוון אדעתא דחמרא וברך אשיכרא עיין שם ודו"ק] והוה דוגמא להאי דאמר ריש זבחים (ג, א) השוחט לשם עולה כו' לשם חולין כו' מ"ט דאתיא בה מינה ומחריב בה כו', ה"נ הכוונה בה לצאת ידי חובת ק"ש מגרע כח הת"ת בה, ובעי כוונה ודו"ק.

ונראה דהמכילתא (בא י"ז) דסברה דקורא בתורה פטור מתפילין סברה דתפילין כתוב (שמות יג, ט) למען תהיה תורת ד' בפיך, אלמא דעיקר מצוותה הוא בגדר שנון, ולכך מי שתורתו אומנתו פטור מתפילין, ויעו' דברי הגר"א בזה דברי נועם, ולפ"ז מבטלין תפילין עבור מצוה פרטיית, לכן תני בירושלמי סוף מגילה, מזוזה שבלתה אין עושין תפילין, תפילין שבלו עושין מזוזה, שמעלין בקודש כו', אולם תלמודא דילן סברה מזוזה שבלתה עושין תפילין, תפילין שבלו אין עושין מזוזה, במנחות דף ל"ב ע"א, לכן סברה דתפילין הוי מצוה פרטיית, ולכן חייבין אף אם עוסק בתורה ותורתו אומנתו, וקדוש יותר ממזוזה, וקודם לקנותה אם אין לו רק כדי אחת מהן יעו"ש, ומה מיושב לפ"ז הא דאמר בירושלמי שבת פרק שמונה שרצים (פי"ד ה"א) עור של עוף כותבין עליו מזוזה, משום דמזוזה קדוש טפי קמ"ל רבותא, ובבבלי שם אמר רב הונא שבת דף ק"ח ע"א כותבין תפילין ע"ג עור של עוף טהור, דרב הונא לטעמי' בירושלמי מגילה סבר כבבלי דתפילין קדוש יותר, קמ"ל רבותא.

ועל פי דברינו אלה ראינו לפרש שמועה דריש המוצא תפילין (עירובין צה, ב) דשקיל וטרי לר' מאיר ור' יודא דסברי דתפילין הוו מצוה שלא הזמן גרמא, ושבת ולילה זמן תפילין, ותמוה טובא, אטו מי לא מודו דכולהו נשי דעלמא לא היו מניחין תפילין לבד מיכל בת שאול, ועוד, דא"כ מאי פריך הגמרא בברכות (כ, ב) פטורות מן התפילין פשיטא, ועוד נתקשו בתוספות, עיין עליהם, והענין בכולו פליאה!

לכן לדעתי נראה, עפ"י מה שבארתי לעיל בפלוגתא דבבלי וירושלמי אם תפילין הוי שנון, וכמו קריאת שמע לרשב"י בירושלמי ריש ברכות (פ"א ה"ב), וכל עסק תפילין הוא להזכיר בני האדם להגות בתורה, ולפ"ז העוסק בתורה פטור מן התפילין, כמבואר במכילתא, או דזה מצוה ככל מצוות דעלמא, וניחזי מצד המושכל, אם הוא שנון להזכיר ולהעיר לבות בני אדם לתורה היתכן שבליילה יהא פטור מן התפילין, הלא אין רנה של תורה אלא בלילה (שמ"ר מז, ח), ולא איברי לילה אלא לגירסא (עירובין סה, א) ומכש"כ שבת ויו"ט, שלא נתנו שבתות אלא לעסוק בהן בד"ת [ירושלמי סוף אלו קשרים (שבת פט"ו ה"ג)] ועוד דדריש הגמרא בקדושין ל"ה ע"א הא דכתיב למען תהיה תורת ד' בפיך היינו להקיש כל

מצוות שבתורה לתפילין, מה תפילין מ"ע שהז"ג, אבל למאן דסבר דתפילין הוי מ"ע שלהז"ג א"כ ע"כ הך למען תהיה תורת ד' בפ"ך היינו לומר דכל עקרו של תפילין אינו רק כדי לעסוק בד"ת, ולכך העוסק בתורה פטור מן התפילין כהמכילתא, וא"כ תו איכא למיפטר נשים מתפילין מהך דיליף הירושלמי ומכילתא, למען תהיה תורת ד' בפ"ך, נשים דפטירי מתורה פטירי מתפילין, דעקרו אינו רק שנון, והוי כתלמוד תורה, וזה ברור דלפרש"י דמעכבין את הנשים מלעשות מצוות דפטורות, ומ"ד אין נשים סומכות רשות היינו משום בל תוסיף (עירובין צו, ב ד"ה נשים), זהו רק במצוות, אבל בת"ת ודאי דלא שייך בל תוסיף, וכיון דסבר דהוי רק שנון ולמען תהיה תורת ד' בפ"ך, וא"כ ודאי דנשים רשות, אף אם מוחין בנשים מלעשות מצוות דפטורות, וא"כ שפיר מוכיח הגמרא דר"מ ור"י סברי דלאו מ"ע שהז"ג, וא"כ הך למען תהיה תורת ד' בפ"ך היינו דזה שנון, ועקרו רק משום תורה, א"כ נשים רשות, ורשות בידיהם להניח תפילין, והוי להו תכשיט, ומותרין להכניס זוג זוג, אבל לא מחייבי נשים בתפילין לשום תנא, וזה נכון. שוב מצאתי מפורש כדברי במדרש שוחר טוב מזמור א', כ"א בתורת ד' חפצו, ר' אליעזר אומר, אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו ש"ע רוצין אנו ליגע בתורה יום ולילה, אבל אין לנו פנאי, א"ל הקדוש ברוך הוא קיימו מצות תפילין ומעלה אני עליכם כאילו אתם יגעים בתורה יומם ולילה כו', ר"י אמר, מה שאמר ר' אליעזר אינו אלא פרט ללילות, שאין מצוות תפילין מתקיימת אלא ביום, שנאמר (שמות יג, י) ושמרת את החוקה הזאת כו' מימים ימימה, א"ל ר' אליעזר ומה את מתקיימת ובתורתו יהגה יומם ולילה, א"ל ר' יהושע זו ק"ש שאדם קורא אותה שחרית וערבית, מעלה עליו הקדוש ברוך הוא כאילו יגע בתורתו יומם ולילה, הרי מפורש דלמ"ד תפילין הוי שנון אי אפשר לומר שאינה נוהגת בלילה, כיון דת"ת ביום ובלילה, וכמו שביארנו בס"ד, ובזו פליגי אם תפילין הוי שנון, והעוסק בתורה פטור מן התפילין, וזו סברת ר"א, ור"י סבר דזו הוי מצוה בפ"ע, והענין ארוך ומבואר במקומות שונים בס"ד בחידושי, ודו"ק היטב.

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף לה עמוד ב

ואספת דגנך נהוג בהם מנהג דרך ארץ. ור"י היה אומר דדרך ארץ קבע יותר מתלמוד תורה דתנן במס' אבות יפה ת"ת עם דרך ארץ אלמא דרך ארץ עיקר כדדייק ביבמות בפ' החולץ מדקתני יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב ש"מ יורשי האב עיקר, ואין נראה לה"ר אלחנן דאמרינן הכא ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי ותנן במ"ח דברים התורה נקנית במיעוט דרך ארץ ותנן כל תורה שאין עמה מלאכה לסוף בטלה וגוררת עון, ויש לדקדק מדקאמר עמה מכלל שהתורה עיקר, ובהחולץ לא דייק אלא מייטור משנה מדקתני יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב ולא קתני יחלוקו סתמא אלמא יורשי האב הוו עיקר.

ב"ח אורח חיים סימן קנו

א ואחר כך ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה מלאכה. מה שהביא רבינו הסיפא ולא הביא הרישא יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ וכו' הוא לפי דנראה דהתנא מדבר בשתי כתות מישראל האחת הם התגרין דפורשין ספינות בים והולכים בסחורות בדרך רחוקה ואמרו רבותינו ז"ל (עירובין נה א) ולא מעבר לים היא לא תמצא תורה בתגרין ועליהם אמר יפה תורה עם דרך ארץ דאצל כת זו דרך ארץ עיקר והתורה טפלה ולכן אמר יפה הוא דיהיה יודע מה שכתוב בתורה שגיעת שניהם משכחת עון וכת אחרת הם לומדי תורה ויושבים בביתם שהתורה אצלם הוא עיקר אמר עליהם וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון דבכת זו צריך שיתפרנס במלאכה והוא יושב בביתו ועוסק בתורה כי בזה יש לתורה קיום אצל כת זו. ורבינו מדבר כאן בכת זו שיושבים בביתם ומתפרנסים במלאכה או בשאר עסקים כגון רבית וכיוצא כדי שיוכל לישב בביתו וללמוד תורה על כן הביא על זה הסיפא נראה לי אמת וצדק:

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פז עמוד ב

אמר רבי ינאי: אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית, שנאמר בערתי הקדש מן הבית, ורבי יוחנן אמר: אפילו חצר קובעת, שנאמר ואכלו בשערך ושבעו. ורבי יוחנן נמי, הא כתיב מן הבית! - אמר לך: חצר דומיא דבית; מה בית המשתמר - אף חצר המשתמרת. - ורבי ינאי נמי, הכתיב בשערך! - ההוא מיבעי ליה דמעיל ליה דרך שער, לאפוקי דרך גגות וקרפיפות דלא. מתיב רב חנינא חוזאה: כנפוך כן נפשו של פועל, מה נפוך - אוכל ופטור, אף נפשו של פועל - אוכל ופטור, הא לוקח - חייב. מאי לאו - בשדה! - אמר רב פפא: הכא בתאנה העומדת בגינה ונופה נוטה לחצר עסקין, ולמאן דאמר לבית לבית. אי הכי, בעל הבית נמי נחייב! - בעל הבית עיניו בתאנתו, ולוקח עיניו במקחו. - ולוקח מדאורייתא מי מחייב? והתניא: מפני מה חרבו חנויות של בית הינו שלש שנים קודם ירושלים - מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה, שהיו אומרי: עשר תעשר... ואכלת - ולא מוכר, תבואת זרעך - ולא לוקח. - אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. אלא כנפוך למאי אתא? לכדתניא: כנפוך, מה נפוך עם חסמת פטור, אף פועל, אם חסמת - פטור. מתיב מר זוטרא: איזהו גורן למעשרות? בקישואים ובדלועים משיפקסו. ואמר רבי אסי: משינטל פיקס שלהן. מאי לאו - משיפקסו אפילו

בשדה! - לא, משיפקסו בבית. - אי הכי, משיפקסו? עד שיפקסו מיבעי ליה! - אי תנא עד שיפקסו - הוה אמינא: עד דגמר לפיקוסייהו, קא משמע לן - משיפקסו, מכי אתחולי פיקוסייהו, מתיב מר זוטרא בריה דרב נחמן: גורנו למעשר לחייב עליו משום טבל משתגמר מלאכתו, ואיזהו גמר מלאכתו - מלאכת הכנסתו. מאי לאו - הכנסתו אפילו בשדה! - לא, הכנסתו לבית זה הוא גמר מלאכתו. ואיבעית אימא: כי קאמר רבי ינאי - בזיתים וענבים, דלאו בני גורן נינהו. אבל חטין ושעורין - גורן בהדיא כתיב ביה.

רש"י מסכת בבא מציעא דף פח עמוד ב ד"ה בענבים וזיתים

בענבים וזיתים - העומדין לאכילה, ואף הן בכלל תבואה, ומעשר שלהן מן התורה, וכיון דלאו בני גורן נינהו - כניסתן לבית קובעתן, שאין להם קביעות אחר.

תוספות מסכת בבא מציעא דף פח עמוד ב ד"ה כי קאמר

כי קאמר רבי ינאי בזיתים וענבים דלאו בני גורן נינהו - ואף על גב דתירוש ויצהר כתיב (דברים יד) והיינו לאחר שדרכן לעשותם יין ושמן ר' ינאי מיירי בשאין דעתו לדרכן אלא לאוכלן כך דחייב לעשר מן התורה בראיית פני הבית אף על גב דבפסוק לא מצינו אלא תירוש ויצהר אבל דגן אין רגילות לאוכלו בשבליים ולכך לא מחייב לעשר אלא עד שתמרח.

חדושי הרמב"ן מסכת בבא מציעא דף פח עמוד ב

ויש לפרש זתים וענבים תירוש ויצהר שמעשר שלהם דאורייתא ואינם חייבים אלא בראית פני הבית מדכתיב בערתי הקדש מן הבית, ואף על גב דתלנהו רחמנא ביקב, ביקב שבבית תלאן, כלומר שאינם חייבים במעשר אלא א"כ עשאן יקב בבית דכבר ראה פני הבית דומיא דתאנה הנוטה לחצר, או אם עשאן יקב בחוץ משיראה פני הבית, אבל דגן בגורן תלייה רחמנא ואין גורן אלא בשדות ולא בבית הילכך אין תלויים בבית כלל דהא כתיב מגרנך ומיקבך אלמא משעת גורן חייבין במעשר וזהו בשדה, ואינו נכון.

ואפשר דאפילו זתים וענבים שחשבן לאכילה חייבין במעשר דבר תורה, אלא מיהו לא מפני שהם בכלל תבואה אלא דכיון דתירוש ויצהר חייב אף הן חייבין שהרי לתירוש ויצהר הם עומדים, ואף על פי שחשב עליהם לאכילה לא נפטרו מן המעשר, ועל זה אמרו בתרומה משקין היוצאין מהן כמותן ולוקין עליהם כיון ושמן כדאיתא פ' העור והרוטב (חולין ק"כ ב'), וליכא לפרושי כשהפריש יין ושמן, דמאי משקין היוצאין מהן עיקר תרומה הוא דתירוש ויצהר כתיב, אלא כשהפריש ענבים ועשה מהן יין והכי פרישנא לה בדוכתה, וש"מ דתרומת ענבים דאורייתא היא שהרי אמרו משקין היוצאין מהן כמותן ולוקין עליהם, וליכא למימר נמי דהתם כשדעתו לעשות מהן יין והקדים תרומתם בענבים כדרך שמקדימין תרומת דגן בשבולים, דההיא נמי עיקר תרומה לתירוש ויצהר היא ולא מיקרו משקין היוצאין מהן.

שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף צח עמוד ב

והראב"ד ז"ל סובר דאי קיימא באגם לאו הילך הוא ולכן קשיא ליה דלוקמה כגון שאמר שתי פרות וכו' וכמו שהקשו המפרשים ז"ל ככתוב לעיל. וליכא למימר דפשיטא ליה דשכורה קמייהו הוה קיימא דהוה ליה הילך דאמאי פשיטא ליה דשכורה קמייהו הוה קיימא דלא חשבוה כהודאת מקצת. עוד הקשה הראב"ד ז"ל דאדמקשה ליה מה שטענו לא הודה לו וכו' הוה ליה לאקשווי ואמאי הילך הוא כדמקשה ליה לקמיה בשדה גדולה וקטנה. אלא שמע מינה דלא שנא איתא קמייהו לא שנא ליתא קמייהו כיון דלדברי התובע הך דקיימא דשכירות היא אינה נחשבת להודאת מקצת טענתו של תובע. עד כאן:

שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף פח עמוד א

וזה לשון הראב"ד ז"ל: הא דאמרין ונופו נוטה לחצר או לבית היינו מפרשים בשכנסה דרך הפתח שאם אתה אומר מעל הכותל היינו דרך גגות. ולא היא שאפילו נכנסה דרך הפתח הרי היא כתבואה שהכניסה במוץ שלה מיהו גבי לוקח כיון דאיכא שם מקח דקבע מדרבנן ואיכא שם חצר דאית ביה קביעות בכדרכה מן התורה אהני גבי לוקח דלא אכיל כלל אפילו אחת אחת משום דעיניו במקחו וכמו שהכניסה בתוך הבית כדרכה דמי. אבל גבי בעל תאנה ופועל לא קבע לגמרי אלא אחת אחת משום דעיניו בתאנתו ואם צירף שתיים חייב ואם היתה כולה בחוץ בעל הבית אוכל כדרכו ופטור והכי איתא במסכת מעשרות סוף פרק ג'. מיהו קשיא לי למה ליה למימר בתאנה העומדת בגנה והלא אפילו עומדת כולה בחצר כך דינה כדאיתא התם ובתרווייהו אחת אחת שתיים לא יאכל דבתר נופה אזלין ואהני בהו שם חצר אף על גב דלא נכנסו דרך הפתח דשתיים שתיים לא יאכל ואם תאמר רבותא קאמר דאפילו עומדת בגנה גבי לוקח חצר קבעה לה מכל מקום הא דאמרין בעל הבית עיניו בתאנתו קשיא דהא כי קיימא בחצר נמי הכי דינא. ואיכא למימר היכא דאיכא לוקח ודאי לגבי בעל תאנה חד דינא אית ליה מיהו כיון דאיכא לוקח אי קיימא תאנה בחצר

ולכא לאיפלוגי בין בעל תאנה ללוקח כי היכי דקבע לגבי לוקח קבע נמי גבי בעל תאנה ואפילו אחת אחת לא יאכל. אי נמי כי קיימא בחצר נמי עיניו בתאנתו והוא עיקר אצלו ולקיתתו בחצר אינה אצלו ראייה בחצר ולא ראיית פני הבית והא דאוקמה בעומד בגנה משום דבעי למימר לבית לבית וזה עיקר אבל גבי לוקח כיון שעומדת לגנה ונופה נוטה לחצר בין שעומדת כולה בחצר אחר לקיתתו הוא הולך והרי מקחו בחצר או בבית באיזה ענין שנכנס בהן ואפילו מעל גבי הכותל הילכך אפילו אחת אחת לא יאכל. עד כאן:

חדושי הריטב"א (מיוחס לו) מסכת בבא מציעא דף פח עמוד ב

שם [כי קאמר] (כדאמר) רבי ינאי בזתים וענבים וכו' אבל רבי יוחנן דאמר לעיל חצר קובעת לא מצי לשנויי [הכי] דההוא ואכלו בשערך ושבועו גבי דגן כתיב ואפילו לדגן בעי רבי יוחנן חצר^(ק) בזתים וענבים דלאו בני גורן נינהו ודווקא בענבים העומדות לאכילה הא בענבים העומדות לסחיטה בגורן דידהו דהיינו יקב תלנהו רחמנא דכתי' באספך מגרנך ומיקבך ואף על גב דאמר' בעלמ' מעשר פירו' מדרבנן והכא קא מיירי ר' ינאי במעשר פירות ומייתי קרא התם בפירות שאין משבעת המינין והנהו ליתנהו מדאורייתא אבל בפירות שהם משבעת המינין כגון זתים וענבים^(נ) מדאורייתא. הראב"ד ז"ל. אי נמי יש לתרץ כי אמרינן מעשר פירות דרבנן ה"מ גבי מעשר שני דלא חמיר כולי האי ולא אמרינן דחייב בשאר פירות מדאורייתא אבל בשאר מעשרות דחמירי טפי אפילו שאר פירות מחייבים לעשור'. הא דאמרינן מה שור שאינו אוכל במחובר כו'^(ש) בקרא וכן כולן:

רמב"ם הלכות מעשר פרק ג הלכה א - ו

הלכה א

פירות שהגיעו לעונת המעשרות ונתלשו ועדיין לא נגמרה מלאכתן כגון תבואה שקצרה ודשה ועדיין לא זרה אותה ולא מרחה מותר לאכול מהן אכילת עראי עד שתגמ' מלאכתן, ומשתגמר מלאכתן אסור לאכול מהן עראי.

הלכה ב

בד"א בגומר פירותיו למכרן בשוק אבל אם היתה כוונתו להוליכן בבית ה"ז מותר לאכול מהן עראי אחר שנגמרה מלאכתן עד שיקבעו למעשר. +/השגת הראב"ד/ בד"א בגומר פירותיו למכרן בשוק וכו' עד וכולן אין קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתו. א"א חוץ מדגן תירוש ויצהר שעשאן בגורן ומרחן דגמר מלאכתן דהנהו בגרן ויקב תלנהו

רחמנא. +

הלכה ג

אחד מששה דברים קובע הפירות למעשרות, החצר, והמקח, והאש, והמלח, והתרומה, והשבת, וכולן אין קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתו. +/השגת הראב"ד/ אחד מששה דברים קובע הפירות וכו'. א"א ולמה לא מנה הכובש אף

על פי שלא כבשן אלא בחומץ שהמשנה מנאן שנים. +

הלכה ד

כיצד פירות שדעתו להוליכן לבית אעפ"י שנגמרה מלאכתן אוכל מהן אכילת עראי עד שנכנסו לבית, נכנסו לבית נקבעו למעשרות ואסור לאכול מהן עד שיעשר וכן אם מכרן או בשלן באור או כבשן במלח או הפריש מהן תרומה או נכנסה שבת עליהם לא יאכל עד שיעשר אעפ"י שלא הגיעו לבית, הכניסן לבית קודם שתגמר מלאכתן ה"ז אוכל מהן עראי, התחיל לגמור מלאכתן מאחר שנכנסו לבית חייב לעשר הכל, כיצד הכניס קישואין ודילועין לבית קודם שישפשף משיתחיל לשפשף אחת נקבעו הכל למעשר וכן כל כיוצא בזה, וכן התורם פירות שלא נגמרה מלאכתן מותר לאכול מהן עראי, חוץ מכלכלת תאנים שאם תרמה קודם שתגמר מלאכתן נקבעה למעשר.

רמב"ם הלכות מעשר פרק ד הלכה א - ב

הלכה א

אין הטבל נקבע למעשרות מן התורה עד שיכניסנו לביתו שנאמר בערתי הקדש מן הבית, והוא שיכניסנו דרך השער שנאמר ואכלו בשערך, אבל אם הכניס תבואתו דרך גגות וקרפיפות פטור מן התרומה ומן המעשרות. +/השגת

הראב"ד/ אין הטבל נקבע למעשר וכו'. א"א זה בדבר שאין לו גורן. +

הלכה ב

יראה לי שאין לוקין מן התורה על אכילת הטבל עד שיקבע בכניסתו לביתו כמו שביארנו מפי השמועה, אבל אם נקבע בשאר הששה דברים שמנינו אין לוקין עליו אלא מכת מרדות מדבריהן, וכן האוכל מפירות שדעתו להוליכן לשוק אחר שנגמרה מלאכתן אינו לוקה אלא מכת מרדות כמו שביארנו, שאין הגומר למכור חייב במעשר אלא מדבריהם.

שיטה מקובצת מסכת ברכות דף לה עמוד ב

דאמר ר' ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית. פירוש מדאורייתא קאמר אבל מדרבנן אפילו ר' ינאי מודה דחצר קובעת. ודיני תבואה עד שלא הביאה שלישי אינה בתורת מעשר כלל אלא דינה כדשאים. משהביאה שלישי הרי היא בתורת מעשר ושעה זו נקראת עונתה למעשר. ופירות גם כן יש להם עונה למעשר כל אחד לפני ענינו כדאייתא במעשר. ואחר עונה זו אם דש אותה וברר אותה ממוץ שלה ועשה ממנה כרי והחליק פניה ברחת וזה נקרא מירוח הוקבעה למעשר לפי שנגמרה מלאכתה לגמרי. ושעה זו נקראת גרנה למעשר והאוכל ממנה כזית חייב מיתה בידי שמים. ושאר פירות יש להם ענין שהוא להם כעין גורן להקבע למעשר כל אחד לפני ענינו. וקודם לזמן זה מותרין באכילת עראי מדבריהם ומן התורה אפילו באכילת קבע לפי שלא הוקבעו. ובשבת אסור אפילו אכילת עראי מדבריהם לפי שכל אכילת שבת עשו קבע. יצא שבת חזרו להיותין. אבל במיוחד אותם לשבת הוקבעו מדבריהם ונאסרו לעולם אפילו באכילת עראי עד שיעשר. הרי שלא המריח תבואתו ונקה אותה מן המוץ והכניסה לבית ראיית פני הבית קובע. הרי שהכניסה במוץ שלה ונקה אותה יפה והניחה בשקים ובתיבות ולא עשה לה מירוח הרי זו פטורה לעולם ואי אפשר לה לעולם לבוא לכלל חיוב. וזו כיון שאי אפשר לה לעולם לבוא לכלל חיוב הותרה לגמרי אפילו באכילת קבע.

בית הבחירה למאירי מסכת ברכות דף לה עמוד ב

כבר אמרנו שאין הטבל נקבע למעשר אף על פי שנמרח עד שיכנס לבית דרך הפתח מ"מ צריך שתדע שכמו שהבית קובע כך החצר קובעת שמשכנס לחצר דרך השער והוא הנקרא דרך טרקסמון הוקבע למעשר אף על פי שלא נכנס לבית אלא שאין כל החצרות שוות בדבר זה כמו שיתבאר במקומו וכן צריך שתדע שאסור להערים ולהכניסו דרך גגות וקרפיפות כדי להפטר מן המעשר על הדרך שביארנו בהכנסה במוץ שלה אלא שמ"מ אם עשה כן לא נתחייב עדיין במעשר כמו שביארנו ויש מפרשים שכל שנמרח הוקבע בלא ראיית פני הבית שהמרוח והוא גמר עשיית הכרי אחר זרייה שהוא בהחלקת הכרי ברחת קובע אף בלא הכנסה דרך הפתח והוא טבל הגמור והוא נקרא גרנו למעשר ואם לא מירח ראיית פני הבית קובעת א"כ מכניסה במוץ ואם מרחה אח"כ הוקבע הא אם הכניסה דרך הפתח ונקרה מן המוץ שאי אפשר עוד במירוח פטורה לעולם וזו ודאי אף לשטתנו כך היא אלא שהראשונה ר"ל להיות המירוח קובע מן התורה בלא ראיית פני הבית לא שמענו אלא שאם הכניסה ומירח אח"כ הוקבע אבל אין מירוח לבדו קובע אלא למי שאין כונתו להכניס בבית אלא למכרן בגורן:

רש"י מסכת בבא מציעא דף פח עמוד א ד"ה עיניו בתאנתו

עיניו בתאנתו - אין הנוף חשוב בעיניו, הלכך הכל הולך אחר העיקר, ועיקרה בחוץ, הלכך, עד שיגמר כל לקיטתו ויכנס לבית - לאו גמר מלאכה הוא.

רמב"ם הלכות תרומות פרק ג הלכה יג

ישראל שהפריש מעשר ראשון כשהוא שבלים קודם שידוש ויפריש תרומה גדולה ונתנו ללוי, אין הלוי חייב להפריש ממנו תרומה גדולה אחר שידושנו אלא תרומת מעשר בלבד, אבל אם דש ישראל והפריש המעשר מן הדגן קודם שיפריש תרומה גדולה [ונתנו ללוי חייב הלוי להפריש ממנו תרומה גדולה] ותרומת מעשר מאחר שנעשה דגן נתחייב בתרומה שנאמר ראשית דגןך.

תוספות מסכת שבת דף קכז עמוד ב ד"ה האי אידגן

האי אידגן - מדנקט אידגן משמע אפילו לא ראה פני הבית תימה אכתי אפילו הקדימו בכרי נמי לא לחייב אלא באידגן וראה פני הבית וי"ל דאי לא כתב והרמותם ה"א דכולם חייבין אפילו לא אידגן השתא דכתי' קרא מוקמי ליה במסתבר דהיינו לא אידגן שאפילו ראה פני הבית לא היה חייב א"נ י"ל הא דנקט אידגן היינו ככל דינו שראה פני הבית אלא דמילתא דפסיקא נקט דאיכא למאן דאמר בבא מציעא (דף פח:): דלא בעינן ראיית פני הבית אלא בזיתים וענבים דלאו בני גורן נינהו.

רמב"ם הלכות מעשר פרק ג הלכה כה

המקדיש פירות תלושין ופדאן קודם שתגמר מלאכתן חייב לעשר, ואם נגמרה מלאכתן ביד ההקדש ואחר כך פדאן פטורין מן המעשרות שבשעת חובתן הוו פטורין מן המעשרות, המקדיש קמה למנחות פטורה מן המעשרות.

תלמוד ירושלמי מסכת מעשרות פרק ד הלכה א

שלקו ברשות ההקדש פדאו והכניסו לחצר בית שמירה מהו. על דעתיה דרבי שמעון בן לקיש נטבל זו תורה וזו אינה תורה. הכניסו לחצר בית שמירה פדיו ושלקו מהו דברי הכל נטבל. וכי מה עשה מעשה ברשות ההקדש. הקדישו ושלקו הכניסו לחצר בית שמירה פדיו ושלקו מהו דברי הכל נטבל. פדיו וצימקו מהו אין תימר האור טובל האור [דף יט עמוד א] פוטר ואין תימר אין האור טובל אין האור פוטר.

רמב"ם הלכות מעשר פרק ג הלכה כ

וכשם שמותר לאכול עראי מפירות שלא נגמרה מלאכתן כך מותר להאכיל מהן לחיה ולבהמה ולעופות כל מה שירצה ומפקיר מהן כל מה שירצה קודם שיעשר, ואם גמרו אעפ"י שלא נקבעו למעשר לא יפקיר, ולא יאכיל לבהמה ולחיה ולעופות אכילת קבע עד שיעשר, ומותר להאכיל לבהמה עראי מן הטבל ואפילו בתוך הבית, ומאכיל פקיעי עמיר עד שיעשם חבילות. +/השגת הראב"ד/ וכשם שמותר לאכול עראי מפירות וכו' עד שיעשם חבילות. א"א שבושים אני רואה בכאן בירושלמי אמרינן הכי משיעמיד ערימה בראש גגו אלמא ערימה קובעת בחרובין אפילו בראש גגו ובתוספתא תניא היתה לו ערימה של בצלים ושל גרוגרות ושל חרובין בראש גגו בורר ואוכל בורר ומניח על השלחן בורר ומשליך לפני בהמתו אלמא בראש גגו אינו קובע אפילו משיעמיד ערימה ואפשר דמתנייתא פליגי אהדדי דתנא דתוספתא סבר ערימה בראש גגו לא קבעה ותני עלה ורבי שמעון בן אלעזר אומר אין בהמה אוכלת עראי בחצר ולא ידעינן אי פליגי רבנן עליה או לא וכיון דלא חזינן פלוגתא איכא למיחש למילתיה דבתר קביעותא לא תאכל ממנו עראי ומה שלקח מן התוספתא לעולם הוא מאכיל בפקיעי עמיר עראי עד שיעשנו חבילות בעמיר שהוא מאכל אדם כגון חבילי סיאה והקורניות שהם מאכל אדם ומאכל בהמה וזה המאסף לא בא לפרש אלא לאסוף ולכנוס. +

רש"י מסכת עבודה זרה דף מא עמוד ב ד"ה כדי שתהא

כדי שתהא בהמתו אוכלת - להכי נקט בהמתו דמאכל בהמתו קחשיב ליה אכילת עראי וליכא אפילו איסורא דרבנן כדתנן במסכת פאה (פ"א מ"ו) מאכיל לבהמה לחיה ולעופות עד שימרח בכרי אלמא מאכל בהמה עראי קרי ליה דאילו גבי אדם אף על גב דלא נמרחו אסור לאכול קבע אלא עראי ולגבי לא ראה פני הבית נמי בהמתו שריא אבל איהו אסור מדרבנן לאכול קבע אלא עראי אבל אי ראה פני הבית אפילו מאכל בהמה חייב במעשר דהא דתנן (דמאי פ"א מ"ג) הלוקח לזרע ולבהמה פטור בדמאי תנינן לה.

תוספות מסכת בבא מציעא דף פח עמוד א ד"ה תבואת זרעך

תבואת זרעך ולא לוקח - וא"ת דאמר בסוף פ"ק דבכורות (דף יא: ושם ד"ה טבלים) אמר שמואל ברבי נתן הלוקח טבלים ממורחים מן הנכרי מעשרן והן שלו וקאמר אי מרחינהו נכרי דגנך ולא דיגון נכרי אלא דמרחינהו ישראל פי' אחר שקנאם מן הנכרי מעשרן דאין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיעם מיד מעשר והם שלו דאתינא מכח מאן דלא מצית לאשתעווי' דינא בהדיה וליכא למימר מעשרן מדרבנן דא"כ אמאי קאמר דאין קנין לנכרי אפי' יש קנין צריך לעשר מדרבנן כדמוכח בסוף הקומץ רבה (מנחות דף לא. ושם ד"ה קסבר) דתניא אמר ר' שמעון [שזורי] פעם [אחת] נתערב לי טבל בחולין ושאלתי לרבי טרפון ואמר לי לך קח [לך] מן השוק ופריך ולימא ליה קח מן הנכרי קסבר אין קנין כו' והוה ליה מן החיוב על הפטור משמע דאי יש קנין הוה לוקח מן הנכרי דהוה ליה מן הפטור על הפטור דהא תרוייהו דרבנן ואומר ר"ת דהכא איירי בלוקח אחר מירוח אבל לוקח קודם מירוח כי התם תבואת זרעך קרינא ביה וא"ת ובמנחות אמאי לא קאמר ליה לך וקח הממורח דלא הוה חיוב אלא מדרבנן וי"ל דמ"מ דמי מן החיוב על הפטור כיון דאילו הדר מוכר קני ליה הוה חיוב וה"נ משמע התם דאין להפריש מדבר הדומה חיוב על הפטור דאיכא מ"ד שאמר ליה לך וקח מן הנכרי ופריך ולימא ליה קח מן השוק קסבר אין רוב עמי הארץ מעשרים והוה ליה מן החיוב על הפטור והא ליכא למימר דס"ל דודאי הוא דהא ליכא מאן דפליג דתבואת עם הארץ דמאי היא אלא משום דדמי לחיוב על הפטור קאמר וצריך עיון דכי משני התם קסבר אין קנין לנכרי מ"מ לימא ליה קח מן הנכרי (מן) הממורח דלמ"ד אין קנין מ"מ דריש דגנך ולא דיגון נכרי בס"פ השולח (גיטין דף מז. ושם ד"ה מר) ואם תאמר לפר"ת דהכא משמע דלוקח קודם מירוח פטור מדאורייתא דהא פועל אוכל בדבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר היינו קודם מירוח ומתחיל מקחו משעה שעושה מלאכתו ואז אינו מתוקן ואהא פריך ולוקח מדאורייתא מי מחייב וי"ל שהמקח אינו מתחיל עד שאוכל ואתה שעה כבר נתקן ורבינו יצחק ב"ר מרדכי הקשה על פר"ת דהא לוקח תבואה ממורחת מעם הארץ הוה דמאי משום דספק הוא אבל אם ודאי לא עישר חייב לעשר מן התורה אף על פי שנתמרח כבר ולא פירכא היא דנהי דדמאי לא הוה מ"מ מדאורייתא לא מחייב אלא מעשר ודאי הוה מדרבנן וצריך ליתנו לכהן וללוי אבל לרבי יצחק בר' מרדכי נראה לפרש איפכא בלוקח שאינו ממורח פטור שעדיין לא נתחייב ברשות מוכר אבל לוקח ממורח הואיל ונתחייב ברשות מוכר תו לא פקע שם טבל מיניה כמו בהקדש ובהפקר שאם הקדיש והפקיר קודם מירוח מפקיע מידי מעשר אבל לאחר מירוח אינו מפקיע כמו שפירש ריב"א בבבא

קמא ומביא ראיה מן הירושלמי ולוקח מן הנכרי הוי איפכא דאם נתמרח ברשות הנכרי פטור משום דגנך ולא דיגון נכרי וכשלא נתמרח ברשותו חייב דאין קנין לנכרי בא"י להפקיע מידי מעשר ולא מקריא תבואת זרעך של מוכר אלא תבואת הלוקח ממנו ולא חשיב לוקח.

רמב"ם הלכות מעשר פרק ב הלכה א

אינו חייב להפריש מן התורה אלא הגומר פירותיו לאוכלן לעצמו אבל הגומר למכרן פטור מן התורה וחייב מדבריהם שנאמר עשר תעשר וגו' ואכלת אינו חייב אלא הגומר תבואתו לאוכלה.

חדושי ר' חיים הלוי הלכות מעשר פרק ב

הלכה א

אינו חייב להפריש מן התורה אלא הגומר פירותיו לאוכלן לעצמו אבל הגומר למכרן פטור מן התורה וחייב מדבריהם שנאמר עשר תעשר וגו' ואכלת אינו חייב אלא הגומר תבואתו לאוכלה, וכן הלוקח פטור מן התורה שנאמר תבואת זרעך וחייב מדבריהם, בד"א בשלקחן אחר שנגמרה מלאכתן ביד מוכר אבל אם נגמרו ביד לוקח חייב לעשר מן התורה עכ"ל.

ובהשגות ז"ל א"א אינו כן את תבואת זרעך ולא לוקח והלא עשר תעשר משנמרח הוא ועל זה אמר תבואת זרעך ולא לוקח והרי הפקר פטור ואפילו נתמרח משזכה בו פטור מן התורה כדאמרין בלקט שכחה ופאה שעשאן גורן בעיר שהם פטורים ש"מ בשדה חייבין מדרבנן, ושמעתא דהשוכר את הפועלים נמי קשיא ליה דוק ותשכח עכ"ל, וצריך ביאור דברי הראב"ד שכתב והלא עשר תעשר משנמרח הוא, והלא אדרבה אם היה קאי הקרא על קודם מירוח אז היה יותר קשה על הרמב"ם, דהרי היה מוכרח דפטורא דלקוח הוא גם על קודם מירוח, וצ"ע.

ונראה לומר, דדעת הראב"ד היא, דליכא למימר דהנפקא מינה בין קודם מירוח לאחר מירוח לשיטת הרמב"ם היא משום דלאחר מירוח נופל עליו דין לקוח וחייב עליו הפטור של לקוח ובלקחן קודם מירוח אין בו דין לקוח, או דלא חייב עליו הפטור דלקוח, זה אינו דמאי שנא, ואדרבה לאחר מירוח הרי כבר חייב עליו חיובא דמעשר ומ"מ לקוח פטור, ק"ו בקודם מירוח דלא חייב עליו חיובא דמעשר דפשיטא דמיפטר לקוח, וע"כ צ"ל בדעת הרמב"ם דהיינו טעמא משום דאמרין דנהי דחל עליו פטור דלקוח בלקחן קודם מירוח, מ"מ כשנתמרח ברשותו חוזר ומתחייב במעשר וחזר להיות עליו דין תבואת זרעך ומיפקע בהמירוח הך פטורא דלקוח, וכלשון הרמב"ם שכתב אבל אם נגמרו ביד לוקח חייב לעשר מן התורה, דהיינו שהמירוח שביד לוקח חוזר ומחייב, משא"כ בלקחן אחר מירוח דנשארו בפטורא דלקוח ופטורין, ועל זה כתב הראב"ד והלא עשר תעשר משנמרח הוא, דהרי קודם מירוח עדיין אינו מחויב לעשר מן התורה, ובעל כרחך דאיירי בממורחין, ועל זה אמר תבואת זרעך, ר"ל שיהא שלו משעת זריעה, הרי דהמירוח שברשותו אחר שלקחן אינו חוזר ומחייב, ואשר ע"כ זהו שהביא הראב"ד הא דהקרא איירי בממורחין, כיון דבאמת קודם מירוח הוה חייב גם לדעת הרמב"ם פטורא דלקוח, ורק דסובר דהמירוח חוזר ומחייב, וא"כ הא צריך להביא מהקרא דאיירי בממורחין, דש"מ מזה שאין המירוח חוזר ומחייב. וכן מוכיח לשון הראב"ד שהביא מהפקר דאינן חוזרין ומתחייבין ע"י מירוח שאח"כ, דש"מ דכל שנפטרו שוב אינו חוזרין ומתחייבין ע"י מירוח, והיינו כמו שכתבנו בכוונת הראב"ד.

ולא תקשי על זה, דא"כ הא נמצא דכל לקוח קודם מירוח מיהא מיפקע מתרומות ומעשרות משעת לקיחה עד שעת מירוחו, אשר זה לא הוזכר ברמב"ם כלל ולא משמע כן בדבריו, אכן י"ל דדין לקוח אינו דין פטור והפקעה לגמרי מתרומות ומעשרות, כי אם דדינו הוא דבשעה שיש בו שם לקוח לית ביה חלות חיובא דמעשר, וכדחזינן דחוזר ומתחייב אח"כ ע"י המירוח, דש"מ דמעיקרא לא היה בו דין פטור לגמרי, ולפי זה קודם מירוח דבלאו הכי לית ביה חיובא דמעשר ועדיין אינו טבל כלל, ורק דאם קרא שם הוא דהפרשתו קיימת, אבל חיוב תרומות ומעשרות עוד לית ביה, א"כ ממילא דהדין לקוח אינו מוסיף פטור כלל קודם מירוח, וכל פטורו של לקוח הוא רק לענין להפטר מתרומות ומעשרות לאחר מירוחו, וכיון דהמירוח חוזר ומחייבו, ממילא דליתא לדין לקוח כי אם בלקחו אחר מירוח, ומיושבים היטב דברינו בדברי הראב"ד, וכמו שנתבאר. ובהכי מתישבא לדעת הרמב"ם קושית הראב"ד מהפקר דמהני קודם מירוח להפטר לעולם, דשאני הפקר דהוא דין פטור והפקעה, וע"כ כל שנפטר שוב אינו חוזר ומתחייב, וגם דפטורו שייך גם קודם מירוח, דגם אז הא הויין הפירות מיהא בני תרומות ומעשרות, שזה חייב עליהן ע"י הבאת שלישי, וחייב על זה פטורא והפקעה דהפקר דלא להווי בני תרומות ומעשרות כלל, וע"כ שפיר מיפטר לעולם כיון דהוי פטור והפקעה שחייב גם על חובתן שהיתה ע"י הבאת שלישי, דלא שייך על זה שהמירוח יחזור ויחייב, משא"כ בפטורא דלקוח דאינו דין הפקעה ורק חסרון חלות חיובא בלבד, ע"כ לא חל כלל על חובתו שבא לו ע"י הבאת שלישי, וכל פטורו הוא על גמר חיובו בלבד, ומועיל ביה שפיר המירוח לחזור ולהתחייב, משום טעמא דכיון שנתחייב ברשותו ע"י המירוח שאח"כ תבואת זרעך קרינן ביה, וכמבואר בתוס' ב"מ דף פ"ח [ע"א] יעו"ש, וכמו שנתבאר.

ובעיקר דין לקוח שכתב הרמב"ם דהגומר פירותיו על מנת למכרן פטור וכן הלוקח פטור, אשר לכאורה הם שני דינים מחולקים הך דהגומר פירותיו על מנת למכרן ודין לקוח ומתרי קראי נפקי, וצ"ע מה שכללן הרמב"ם יחד בלשון וכן, דמשמעו הוא שהמוכר והלוקח שניהם פטורין ותרוייהו חד דינא הויין זזה צ"ע טובא. ואשר נראה מזה מוכרח, דהרמב"ם סובר דכל הך פטורא דלקוח הוא דוקא היכא שהמוכר גמר פירותיו על מנת למכרן, וצריכינן לדין לקוח משום דבלאו הכי הגומר פירותיו על מנת למכרן כל שיגמור אח"כ בדעתו שיהיו הפירות לאכילה שוב חוזר גמר מירוחן לחייבן בתרומות ומעשרות, אבל מאחר דלקוח פטור ממילא לא מהניא שוב מחשבת אכילה של הלוקח לחייבן בתרומות ומעשרות. אלא דאכתי צ"ע, כיון דע"כ דין לקוח הוא דין בפני עצמו שפטור, א"כ למה הוצרך הרמב"ם להך גוונא שיגמור המוכר על מנת למכרן דוקא. וי"ל דהנה בתוס' בב"מ דף פ"ח הקשה הריב"ם לשיטת הר"ת דפטורא דלקוח הוא בלקחן אחר מירוחן, דאיך חייל הך פטורא דלקוח אחרי שכבר נגמר חיובן במירוחן, ולדעת ר"ת י"ל דאיירי קודם ראית פני הבית דחשוב עוד לא נגמר חיובן, וכמבואר בתוס' שבת דף קכ"ז ע"ב דמעשר ראשון שהקדימו קודם ראית פני הבית פטור מתרומה גדולה משום דחשוב עוד לא נגמר חיובן, וא"כ הכי נמי דכוותה לענין פטורא דלקוח כל זמן שלא ראו פני הבית חשוב לא נגמר חיובן וחייל עלייהו פטורא דלקוח, ולדעת הריב"ם צ"ל דס"ל כמו שכתבו התוס' בביצה דף י"ג [ע"א] דכל שנגמר מירוחן חשוב נגמר חיובן, אף בהקדים מעשר ראשון קודם ראית פני הבית, וע"כ ס"ל דהוא הדין הכא ג"כ כל שנתמרחו חשוב נגמר חיובן ולא חייל עוד בהו פטורא דלקוח. ולפי זה צ"ע לדעת הרמב"ם דפסק בפ"ג מהל' תרומות לענין הך דינא דמעשר ראשון שהקדימו בשבולים דהכל תלוי במירוחן, וכל שנתמרחו חשוב נגמר חיובן, ומ"מ פסק דגם לאחר מירוחן חייל עלייהו פטורא דלקוח, וצ"ל דהרמב"ם ס"ל דלאו כולהו פטורי שוין בזה.

אכן נראה יותר, דבאמת גם דעת הרמב"ם כדעת הריב"ם דכל שנגמר חיובן במירוחן שוב לא חייל עלייהו פטורא דלקוח, וא"כ הא נמצא דלא מצאנו כלל פטורא דלקוח לדעת הרמב"ם, דבלקחן קודם מירוחן הרי המירוחן שאח"כ חוזר ומחייבן, ובלקחן אחר מירוחן הרי שוב לא מיפטרי מאחר שכבר נגמר חיובן, ובעל כרחך דדין לקוח הוא רק היכא שגמר הפירות על מנת למכרן, דאכתי לא נגמר חיובן לתרומות ומעשרות כיון דהיה על מנת למכרן, ומירוחן אח"כ ברשות לוקח לחזור ולחייבן ג"כ ליכא דהרי כבר הן ממורחין, ואז הוא דחייל פטורא דלקוח. ואשר ע"כ ניחא דעת הרמב"ם בהא דכייל לפטור דלקוח בהדי גומר פירותיו על מנת למכרן, משום דאפילו אם לקוח הוי פטור בפני עצמו, מ"מ ליתא לפטור זה רק בגמרן על מנת למכרן וכמו שנתבאר. ואין בזה דוחק לאוקמי כל הך פטורא דלקוח רק בגמרן על מנת למכרן, דנראה דלכל השיטות מ"מ כל שראה פני הבית שוב לא מיפטר בלקוח, דכיון דכבר הוא אסור משום טבל א"כ לא מצינו איסור שחוזר להיות היתר, ויסוד דין לקוח אינו רק בחיוב הפרשתו לענין לאקבועי' בטבל, אבל לא אחרי שכבר הוקבע ונאסר, וא"כ הא קשה לפי מה דאיתא בב"מ דף פ"ח [ע"ב] ואבע"א כי קאמר ר' ינאי בזיתים וענבים דלאו בני גורן נינהו, וא"כ איך מצינו כלל לפטורא דלקוח בהנך דבני גורן, דקודם מירוחן הא לא מהני לקוח לדעת הרמב"ם והר"ת, ולאחר מירוחן הא גם כן לא מהני לקוח, כיון דכבר חל בהו איסור טבל, כיון דלא בעינן בהו ראית פני הבית, ואם נימא דהפטור דתבואת זרעך קאי רק על הנך דלאו בני גורן, זה נראה דחוק, ובעל כרחך צ"ל להך לישנא דהפטור דלקוח הוא בגומר פירותיו על מנת למכרן דאכתי לא איטבלו הפירות, וא"כ שפיר נוכל לומר גם לדידן כן, דאיירי בעל מנת למכרן וכלשון הרמב"ם וכמו שנתבאר. ועכ"פ נתבאר בדעת הרמב"ם דהפטור דלקוח הוא רק קודם שנגמר חיובן של הפירות בתרומות ומעשרות, א"כ הרי בעל כרחך דהא דלא מיפטרי בלקחן קודם מירוחן הוא רק משום טעמא דהמירוחן שברשות לוקח חוזר ומחייבן, וע"כ שפיר הוצרך הראב"ד לזה דעשר תעשר הוא משנמרח להורות דהמירוחן של לוקח אינו מועיל לחייבן, וכמו שנתבאר.

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת תרומות פרק ח משנה ג

[ג] כלל הוא אצלינו אין הטבל מתחייב במעשרות מן התורה עד שיראה פני הבית, שנ' ביערתי הקדש מן הבית, וכל הפירות הנאכלין בשדה או בגנה אינן חייבין במעשרות מפני שהיא אכילת עראי.